

De kracht van het verleden. De invloed van de Ilias op de karakterisering van Achilles en Ajax in de Posthomerica van Quintus van Smyrna

Tine SCHEIJNEN

Abstract

Quintus of Smyrna's *Posthomerica* is a late antique epic designed as a sequel to Homer in both contents and style. Fourteen episodically structured books tell the end of the Trojan war from Hector's burial onward. Among the first events is the death of Achilles and the subsequent judgement of arms which causes the suicide of Ajax Maior. This article examines how the *Posthomerica* deals with the multiform reception of these unhomeric stories and transforms them into Iliadic accounts that build on the Homeric characterization of Achilles and Ajax. Quintus uses intertextual references to make a strong connection with the Homeric model and bring the old story to a convincing end which is embedded in a younger literary tradition.

In de *Ilias* maakt Achilles de bekende keuze die letterlijk de rest van zijn leven zal bepalen: om Patroclus te kunnen wreken, neemt hij genoegen met een kort maar roemrijk bestaan in de Trojaanse oorlog. Toch eindigt het epos cliffhanger-gewijs met een springlevende Achilles, die pas in de *Odyssee* plots overleden blijkt. Homerus heeft geen woorden nodig om een enorme spanningsboog de literaire geschiedenis in te sturen, die doorheen de latere traditie herhaaldelijk weer zal worden opgepikt.

Eén van de meest expliciete, ons bekende, pogingen om de lacune tussen de *Ilias* en de *Odyssee* te vullen is de laatantieke *Posthomerica* van Quintus van Smyrna. Over de ontstaanscontext van dit epos is amper iets geweten,¹ maar de typerend Homerische taal en stijl alsook de episodische inhoud van de veertien zangen, die stapsgewijs vertellen hoe de Trojaanse oorlog afliep na Hector's begrafenis, laten weinig twijfel over het opzet van de *Posthomerica*: het werk is expliciet gepresenteerd als een vervolg op Homerus. Daarmee plaatst het zich tevens in een veel bredere literaire traditie die Homerus' versie van de Trojaanse oorlog veelvuldig en op gevarieerde wijze gerecipieerd heeft. Quin-

¹ De auteursnaam Quintus en de 'originale' titel τὰ μεθ' Ὀμηρον zijn ons enkel overgeleverd in de late manuscripttraditie van het epos. De toevoeging 'van Smyrna' is dan weer een literair motief afgeleid uit het twaalfde boek. De meest conventionele datering die het Quintus-onderzoek vandaag bezigt, is bijgevolg het resultaat van een literaire, intertekstuele analyse die het werk situeert tussen enerzijds Oppianus en anderzijds Triphiodorus en Nonnus (Bär 2009, 11-23).

tus' expliciet Homerische in steek en chronologische verhaalcompositie is in het licht daarvan vaak afgedaan als een onoriginale *imitatio Homeri*. Zo wordt evenwel vergeten dat de Posthomerica grotendeels met niet-Homerisch verhaalmateriaal werkt en dus onvermijdelijk voor een creatieve uitdaging staat wat betreft de omgang met de rijke en complexe verhaaltraditie van de Trojaanse mythologie. In het licht daarvan is Homeriserend schrijven een minder evidente keuze dan doorgaans aangenomen.

In dit artikel wil ik onderzoeken hoe Quintus zich op creatieve wijze van de (vooral Homerische) traditie bedient om niet-Iliadische verhalen te vertellen. Ik vertrek daarbij van de hypothese dat een 'vervolg op Homerus' zich, naast inhoudelijk, ook verhaaltechnisch kan situeren op het niveau van narratieve stijl, compositie en karakterisering van de personages. Eerder dan een droog relaas te geven van de gebeurtenissen die volgen op de Ilias, speelt Quintus met de hem bekende tradities, maakt daaruit weloverwogen keuzes en geeft zo zijn eigen versie van de afloop van de Trojaanse oorlog bewust vorm.

In wat volgt, behandel ik enkele passages uit boeken 3 tot 5 van de Posthomerica. Daarin wordt afscheid genomen van de grote Iliadische held Achilles en werpt Ajax alles in de strijd om zijn opvolger te worden. Het zijn bekende verhalen, die evenwel slechts weinig aandacht krijgen in de Homerische epen. Toch slaagt Quintus erin een erg Iliadische sfeer op te roepen in zijn laatste groet aan de grootste Grieken en de verhalen vlot in te passen in het relaas van zijn grootste model, dat zichzelf op overtuigende manier wil afronden.²

1. ACHILLES: DE KRACHT VAN DE ILIAS

Achilles verschijnt in volle strijdwoede aan het begin van boek 3. Al vanaf het begin van het epos heeft hij zijn overweldigende reputatie uit de Ilias mee. Zo vertelt de inleiding van Posthomerica 1 bijvoorbeeld hoe de Trojanen zich angstig herinneren dat Achilles velen van hen aflachtte bij de Scamander, dat hij Hector doodde en zijn lichaam rond de stad sleepte (Q.S. 1.9-12). Diezelfde herinnering gebruikt Andromache later om aan amazonekoningin Penthesilea uit te leggen dat ze geen schijn van kans maakt tegen de onstuitbaar sterke Achilles (Q.S. 1.101-108). In zangen 1 en 2 heeft de grote held zijn naam ook opnieuw waargemaakt door eerst met gemak Penthesilea te doden en vervolgens het duel tegen de meer aan hem gewaagde Memnon te winnen.³ Daarop

² Vooral boek 3 zal daarbij duidelijk teruggrijpen op Homerische inspiratie: zo vormen o.a. Odyssee 24 en de Patroclie in de Ilias belangrijke bronnen (Vian 1963, T1, 87). De commentaren van Vian hebben de mogelijke bronnen van Quintus grondig bestudeerd en vormen zo een dankbaar naslagwerk doorheen dit artikel.

³ Achilles is zo als een rode draad prominent aanwezig doorheen de eerste vijf boeken. Zoals Vian reeds opmerkte, vormen zijn twee laatste aristieën de logische aanloop naar zijn dood, die dan weer prompt de opvolgingsstrijd doet losbarsten. Zoals hieronder nog ten overvloede zal worden aangetoond, bouwen ook de gebeurtenissen in boeken 3-5 daarna in velerlei opzichten op elkaar voort (Vian 1963, T1, 9, 88-90, 129, 132 en 1966, T2, 3).

gaat Achilles als een wilde storm de vluchtende Trojanen achterna (Q.S. 2.547-548). Daarna duikt hij pas terug op aan het begin van boek 3, in een gelijkaardige strijdwoede.

De reden van Achilles' nieuwe razernij in Posthomerica 3 wordt door de verteller expliciet aangehaald: "Kwaad om de dood van zijn vriend Antilochus, wapende de zoon van Peleus zich grimmig tegen de Trojanen".⁴ De verwijzing naar Antilochus herneemt een belangrijke verhaallijn uit boek 2, waar Memnon de zoon van Nestor doodde en zich daarmee de wrok van Achilles op de hals haalde. Antilochus werd in boek 2 op verschillende manieren geassocieerd met Patroclus en bijgevolg resoneerde Memmons dood daarna sterk die van Hector.⁵ Zo werd ook de levenskeuze van Achilles in de Ilias weer in herinnering gebracht: hij besloot genoeg te nemen met een kort leven, in ruil voor een geslaagde wraak op de moordenaar van zijn vriend. Dat deel van de overeenkomst heeft Achilles in Posthomerica 2 letterlijk herhaald door Memnon te doden. In boek 3 zal Achilles als direct gevolg daarvan nu ook zelf sterven.⁶

De grote held blijkt op zijn laatste dag op een soort climax van zijn kunnen te zitten. Anders dan in de vorige twee zangen, treffen we hem *in medias res* aan op het slagveld.⁷ Daarbij benadrukt de verteller dat hij in zijn razernij Troje dezelfde dag nog zou hebben ingenomen. Precies het feit dat Achilles vandaag zo efficiënt slachtoffers maakt, zet Apollo ertoe aan hem te gaan kalmeren. De god daalt van de Olympus af in een onheilspellend beeld dat veel weg heeft van zijn verschijning in Ilias 1, wanneer hij de Grieken met de pest gaat straffen voor Agamemnons heiligschennis: in beide gevallen dondert de omgeving onder zijn voetstap en maken boog en pijlen een sinister geluid op zijn schouder.⁸ Met Agamemnons hoogmoed nog in het achterhoofd, verbaast het de lezer dan ook niet dat Achilles Apollo's waarschuwing koudweg in de wind slaat: "Vroeger heb je me al een keer verraderlijk weggehouden van de strijd, toen je Hector, op wie de Trojanen in hun stad zo erg rekenden, voor de eerste keer redde van de dood. Scheer je nu weg en ga terug naar de andere goden, dat ik jou niet tref, al ben je dan onsterfelijk."⁹ Achilles verwijst daar-

⁴ Πηλεΐδης δ' ἑτάροιο χολούμενος Ἀντιλόχοιο | σμερδόνδ' ἐπὶ Τρώεσσι κορύσσετο (Q.S. 3.10-11).

⁵ Niet alleen vertonen beide gebeurtenissen sterke inhoudelijke gelijkenissen, er zijn ook in de beschrijving van voornamelijk het eerste duel, tussen Antilochus en Memnon, verschillende intertekstuele referenties terug te vinden naar de aristie en dood van Patroclus. In zijn uitdagende speech aan Memnon maakt Achilles die parallel expliciet: "Zoals ik Hector gedood heb omwille van Patroclus, zo zal ik jou straffen voor Antilochus" (Q.S. 2.447-448). Voor enkele specifieke observaties hierover, zie ook Ferreccio's commentaar op boek 2 (2014, xix, 139-140, 157, 177, 210, 230).

⁶ Voor de samenhang van die eerste zangen, zie opnieuw Vian (1963, T1, 87-89).

⁷ Vian analyseert hoe Quintus, in strijd met de cyclische tradities, Achilles' dood een dag later plaatst dan zijn overwinning op Memnon; dit om Achilles' centrale plaats in de eerste vijf boeken te verstevigen. Op die manier komt zijn laatste van drie gevechten als het crescendo van zijn Posthomerische strijdverwezenlijkingen (1963, T1, 88-89, 92).

⁸ Vergelijk Ilias 1.44-47 met Q.S. 3.29-36 (voor deze en enkele andere parallellen, zie James 2004, 281).

⁹ "Ἦδη γὰρ καὶ πρόσθε μ' ἀποστρέφας ὀρμαγδοῦ | ἤπαφες, ὀπότε πρῶτον ὑπεξασάωσας ὀλέθρου | Ἐκτορα τῷ μέγα Τρώες ἀνὰ πτόλιν εὐχετόωντο. | Ἄλλ' ἀναχάζεο τῆλε καὶ ἐς μακάρων ἕδος ἄλλων | ἔρχεο, μὴ σε βάλωμι καὶ ἀθάνατόν περ ἔοντα (Q.S. 3.48-52).

mee naar de gebeurtenissen in Ilias 20, waar hij nog wel de grens respecteert die hij nu overschrijdt: die van ontzag voor de goden. Die heiligschennis haalt Apollo in zijn daaropvolgende antwoord uitdrukkelijk aan als de reden waarom Achilles nu moet sterven (Q.S. 3.57-59).¹⁰ Achilles' dood wordt een goddelijke straf en dat verklaart ook deels waarom Apollo in de Posthomerica de enige dader is van die moord, zonder daarbij de hulp te krijgen van Paris. Het aandeel van de Trojaanse prins is nochtans vaak geattesteerd in de traditie en blijkt zelfs populairder dan Apollo's solo-optreden.¹¹ Deze opvallende keuze van Quintus kan ook nog op een andere manier gemotiveerd worden: de bovenmenselijke karakterisering van Achilles wordt immers versterkt door het feit dat enkel een god hem kan doden (Vian 1963, T1, 91). Een gelijkaardige gedachtegang treffen we aan in Ovidius' versie, waar de verteller zich rondt neerbuigend uitlaat over Paris' weinig heroïsche reputatie: "De overwinnaar van zovelen, Achilles, jij bent nu overwonnen door een bange ontvoerder van een Griekse echtgenote".¹² Door zo'n figuur gedood te worden, doet af aan de roem van de grote Achilles.¹³ De Posthomerica kiest er daarentegen voor de bovenmenselijke natuur van Achilles te benadrukken.¹⁴

Dat blijkt ook uit zijn lange doodstrijd, die begint wanneer hij getroffen neervalt. Achilles wordt vergeleken met een toren die instort door een aardbeving: "Hij viel als een toren die door de kracht van de werveling van een ondergrondse schok in puin valt op het bevende aardoppervlak. Zo viel het forse lichaam van Achilles op de grond".¹⁵ Het beeld van een destructieve aardbeving komt ook voor in Posthomerica 2 (James 2004, 282), waar de moordende Achilles vergeleken wordt met een ondergrondse schok die huizen verwoest (Q.S. 2.229-234). Het is veelzeggend dat Achilles zelf geen huis, maar een toren is. De kracht die nodig is om zo'n gevaarte te doen vallen, moet

¹⁰ Achilles profileert zich als een 'theomachos' en vraagt in de Posthomerica dus uiteindelijk zelf om zijn straf. Wenglinski bespreekt dit geval van *hybris* en de goddelijke reacties erop uitgebreid (1999, 80-85 en 2002, 224-240).

¹¹ De versie waarin Paris en Apollo Achilles samen doden, is onder andere geattesteerd in twee passages van de Ilias, in Euripides' Hecuba, in de Aithiopsis, in Apollodorus, in Vergilius' Aeneïs en Ovidius' Metamorfofen (zie ook Vian 1963, T1, 91 voetnoot 3 voor een overzicht). Daarentegen voorspelt één andere passage uit de Ilias dat Apollo de enige moordenaar van Achilles is (zie later) en deze versie wordt overgenomen in bijvoorbeeld Sophocles' Philoctetes. Dat Apollo alleen en in eigen persoon afdaalt naar de aarde om de moord te plegen, is volgens Wenglinski echter uniek (2002, 231).

¹² Ille igitur tantorum victor, Achille, | victus es a timido Graiae raptore maritae! (Ovidius, Metamorfofen 12, 608-609).

¹³ Goῦα ziet zelfs een mogelijk verband tussen de god van het licht en het feit dat Achilles voorheen herhaaldelijk "het licht van de Grieken" genoemd is (1.650 e.a.) (2008, 88).

¹⁴ Over de nadrukkelijke aanwezigheid van het sublieme in boek 3 en de weerslag daarvan op de representatie van Achilles, zie voor het eerst Vian 1963, T1, 91-92. Hoewel vroeger onderzoek het bovenmenselijke van Achilles' kracht ook ziet als een element van continuïteit in Achilles' karakterisering tussen Ilias en Posthomerica (Mansur 1940, 3-7), toont de meer recente studie van Boyten enkele verschillen aan tussen de Iliadische en de Posthomerische – minder genuanceerde – Achilles. Daarvoor ziet hij net in de doodscène van Achilles belangrijke aanwijzingen (2010, 82-115 en 137-138).

¹⁵ δ' ἀνετράπετ' ἤτε πύργος, | ὅν τε βίη τυφάνος ὑποχθονίη στροφάλιγγι | ῥήξει ὑπὲρ δαπέδοιο κραδανομένης βαθὺ γαίης· | ὧς ἐκλήθη δέμας ἠὲ κατ' οὐδὲος Αἰακίδαο (Q.S. 3.63-66).

dus ook groter zijn. Beide vergelijkingen worden, buiten de inhoudelijke overeenkomsten, ook met elkaar verbonden door het Griekse woord ὑποχθόνιος. Het is een niet-Homerisch woord dat slechts tweemaal in de Posthomerica voorkomt. Daarnaast gebruikt Hesiodus het in zijn Werken en Dagen (vers 141) één keer bij zijn beschrijving van het zilveren mensenras. Die generatie behoorde nog tot de gelukzaligen, maar had als grote tekortkoming het feit dat ze de goden niet eerden: “Toen dat geslacht door de aarde werd bedekt, werden ze de ondergrondse gelukzalige stervelingen genoemd”.¹⁶ De vergelijking waarin Achilles nu neervalt, draagt dus mogelijk op verschillende manieren bij aan zijn karakterisering.

Achilles vervloekt de laffe pijl die hem getroffen heeft en verduidelijkt dat een sterveling hem niet van man tot man had kunnen doden (Q.S. 3.67-75). Daarnaast vermoedt hij dat Apollo hiervoor verantwoordelijk is: “Zo voorspelde mijn dierbare moeder het me vroeger immers, dat ik door zijn pijlen jammerlijk zou omkomen bij de Scaïsche poort. Dat waren geen loze woorden.”¹⁷ Hiermee refereert Achilles aan dezelfde voorspelling die hij ook in Ilias 21 aanhaalt, wanneer hij verzwolgen dreigt te worden door de golven van de boze Scamander: “Mijn dierbare moeder heeft me bedrogen. Zij zei dat ik onder de Trojaanse stadsmuur zou vallen door de snelle pijlen van Apollo.”¹⁸ Dit is de enige passage in Homerus die enkel Apollo noemt als doder van Achilles. De Posthomerica kiest deze versie dus als de juiste.¹⁹

Eigen aan zijn bovenmenselijke aard, sterft de grote held hierna niet onmiddellijk. Achilles kent nog een laatste opflakking van kracht waarin hij een aantal Trojanen op gruwelijke wijze doodt. Hij wordt vergeleken met een gewonde leeuw (Q.S. 3.142-148) en ook zijn laatste woorden klinken de bange Trojanen als het gebrul van een verre leeuw in de oren (Q.S. 3.170-173). Het bekende beeld van de leeuw wordt hier tweemaal aan de situatie aangepast: Achilles mag dan gewond zijn, hij boezemt de Trojanen nog steeds grote angst in. In beide Homerische vergelijkingen wordt vooral die vrees benadrukt en de prooi blijft steeds op een duidelijke afstand van de leeuw.²⁰ Achilles benut zijn laatste woorden om de Trojanen nog eenmaal te bedreigen: ook na zijn dood

¹⁶ αὐτὰρ ἐπεὶ καὶ τοῦτο γένος κατὰ γαῖα κάλυψε, | τὸ μὲν ὑποχθόνιοι μάκαρες θνητοὶ καλέονται (Hesiodus, Werken en dagen 140-141).

¹⁷ Ὡς γάρ μοι τὸ πάροιθε φίλη διεπέφραδε μήτηρ | κείνου ὑπὶ βελέεσσιν ὀϊζυρῶς ἀπολέσθαι | Σκαίης ἀμφὶ πύλῃσι· τὸ δ' οὐκ ἀνεμώλιον ἦεν (Q.S. 3.80-82).

¹⁸ ἀλλὰ φίλη μήτηρ, ἣ με ψεύδεσσιν ἔθελγεν· | ἣ μ' ἔφατο Τρώων ὑπὸ τεύχεϊ θωρηκτάων | λαίψηροῖς ὀλέεσθαι Ἀπόλλωνος βελέεσσιν (Ilias 21.276-278). Voor een meer gedetailleerde vergelijking van tradities, zie Vian 1963, T1, 99 voetnoot 3.

¹⁹ En niet de voorspelling van paard Xanthus (Ilias 19.416-417) en de stervende Hector (Ilias 22.359-360), die beiden Paris als medeschuldige noemen. James interpreteert deze keuze – m.i. verkeerdelijk – als een moment waarop Quintus ingaat tegen Homerus' autoriteit (2004, 281).

²⁰ Dit in tegenstelling tot enkele Iliadische vergelijkingen van gewonde leeuwen (Ilias 16.751-754 en 20.164-173), waarin het roofdier telkens wel tot een fysieke confrontatie komt met zijn tegenstander: een aanvallende die hem doodt (zie ook Vian 1963, T1, 101 voetnoot 2 en James 2004, 283).

zullen ze niet aan zijn speer ontsnappen (Q.S. 3.167-169). Dat blijken profetische woorden wanneer zijn zoon Neoptolemus, die uiteindelijk de uitrusting van zijn vader erft, in Posthomerica 9 een bezoek brengt aan Achilles graf en hem verzekert: “De vijand vreest jouw speer en jouw zoon erg in de strijd.”²¹ Opvolging voor Achilles is dus verzekerd.²² Neoptolemus is echter niet de eerste die zich in de Posthomerica manifesteert als Achilles’ opvolger. Eens Achilles echt dood is, komt immers de strijd om zijn lichaam op gang. Daarin werpt Ajax zich op als de grote verdediger.

2. AJAX: DE KRACHT VAN ACHILLES

De grote Ajax, zoon van Telamon, deelt een verleden met Achilles dat teruggaat tot de Ilias. Verschillende passages in zowel de Ilias als de Odyssee, en dus zowel voor als na zijn schandelijke dood, noemen hem als (één van) de beste(n) na Achilles.²³ Hij neemt die reputatie ook mee naar de Posthomerica. Zo daagt Penthesilea aan het begin van haar aristie de afwezige Griekse helden uit waarvan zij gehoord heeft dat het de besten zijn: Diomedes, Achilles en Ajax.²⁴ Ook de verteller bevestigt even later dat de strijd nooit gestreden kan zijn voordat Achilles en Ajax zijn opgedaagd (Q.S. 1.386-387). Ajax is zich hier ook zelf van bewust. Wanneer Achilles en hij voor het eerst in de Posthomerica verschijnen, bevinden ze zich nog aan het graf van Patroclus. Ajax overtuigt Achilles de wapens terug op te nemen en de eer van hun voorouders hoog te houden. Quintus volgt immers de traditie waarin zowel Telamon als Peleus afstammen van Aeacus. Bovendien heeft Peleus samen met Heracles Troje al een keer ingenomen.²⁵ Reden genoeg dus voor het nageslacht om die naam eer aan te doen (Q.S. 1.501-505).

Achilles en Ajax trekken daarop samen hun uitrusting aan om te gaan strijden. Op weg naar hun eerste gevecht in de Posthomerica, dat ze gezamenlijk zullen voeren, stelt de verteller beide helden duidelijk voor als duo: Athena geeft hen allebei evenveel kracht en vechtlust (Q.S. 1.512-514), hun aanblik verheugt de Griekse soldaten en de sterke mannen krijgen in dualisvorm twee Homerische vergelijkingen: ze zijn als de zonen van Aloas²⁶ (Q.S. 1.516-521)

²¹ σὸν δόρυ καὶ τὸν ὑπὸ μέγ’ ἐν δαῖ πεφρίκασι | δυσμενέες (Q.S. 9.58-59).

²² Door hiernaar vooruit te verwijzen, versterkt Quintus opnieuw de eenheid binnen zijn werk (Vian 1963, T1, 88). Voor een studie over de karakterisering van Neoptolemus als een jonge held in de voetsporen van zijn vader, verwijs ik naar Scheijnen 2015.

²³ Ilias 2.768-769, Ilias 17.279-280 = Odyssee 11.550-551, Ilias 7.226-228, Odyssee 11.469-470 = Odyssee 24.17-18. Het gaat hier om zowel vertellertekst als personages die aan het woord zijn.

²⁴ “Waar zijn nu de zoon van Tydeus, en Aeacus’ kleinzoon, en Ajax? Men zegt toch dat zij de besten zijn?” (Q.S. 1.331-332).

²⁵ Voor de verschillende tradities over de afstamming van Telamon, zie Vian 1963, T1, 31 voetnoot 3. Voor de zeldzame traditie waarin Peleus en Telamon deelnemen aan Heracles’ verovering van Troje, zie Vian 1963, T1, 9.

²⁶ De gigantische Otos en Ephialtes haalden zich de toorn van de goden op de hals toen ze de hemel wilden bestormen door Olympus en enkele bergen op elkaar te stapelen.

en als twee hongerige leeuwen (Q.S. 524-528). Ondertussen worden ze ook één keer expliciet benoemd als de Aeaciden. Dat is opvallend, want het woord *Αἰακίδα* (Q.S. 1.521) wordt in de Posthomerica maar één keer inclusief gebruikt voor Achilles en Ajax. Dat dat hier gebeurt, aan het begin van hun eerste gevecht in het nieuwe epos, draagt bij tot de gemeenschappelijke karakterisering van Achilles en Ajax als bekend duo uit de Ilias. Ajax verlaat wel Achilles' zijde wanneer die laatste Penthesilea te lijf gaat, maar toch herinnert Achilles zijn tegenstandster er nog twee keer aan dat ze het niet had moeten opnemen tegen de "sterkste helden". Daarmee bedoelt hij naast zichzelf ook Ajax.²⁷ De held wordt dus niet vergeten, maar blijft vanaf nu wel uit beeld tot na de dood van Achilles in boek 3. Ajax' opwachting en Achilles' woorden zijn daarmee niet functioneel voor de strijd van boek 1, maar blikken impliciet vooruit naar wat nog van Ajax te verwachten valt (Vian 1963, T1, 9).

Eens de Trojanen hun zinnen gezet hebben op het veroveren van Achilles' lijk, duikt Ajax op als grote verdediger. In zijn eerste confrontatie, met Glaucus, wordt duidelijk hoe de held letterlijk in de voetsporen van Achilles treedt (James & Lee 2000, 71).²⁸ Om te beginnen specificeert de verteller immers dat Glaucus optrekt tegen de 'Aeacide Ajax' (Q.S. 3.244). *Αἰακίδην* wordt in de Posthomerica maar één keer gebruikt voor Ajax en versterkt op deze iconische plaats het gevoel dat hij een waardige opvolger van Achilles kan zijn. Die karakterisering wordt ook meteen doorgetrokken in de uitdagende speech van Glaucus: "Ajax, ze zeggen toch dat jij ver uitblinkt boven de andere Grieken en ze schatten je altijd erg hoog in, zoals de strijdlustige Achilles? Wel, ik meen dat ook jij zal sterven op deze dag, net als hij."²⁹ De verteller maakt daarop de bedenking dat de Lyciër zijn tegenstander onderschat (Q.S. 3.250-251) en Ajax' antwoord zet dat nog extra in de verf. Hij wijst Glaucus erop dat zelfs Hector "onze speer" vreesde.³⁰ Vervolgens blik hij terug op Ilias 6, waar Glaucus en Diomedes als oude gastvrienden uiteengingen. Ajax verzekert Glaucus dat hij dit keer niet zo gemakkelijk zal ontsnappen. Ten slotte zegt hij

²⁷ Tweemaal gebruikt Achilles de woorden *φέρτατοι ἦρώων*: "wij zijn veruit de sterksten van de helden op aarde. Wij gaan er prat op af te stammen van het geslacht van de donderende zoon van Cronos" (Q.S. 1.577-579) en "want wij zijn de sterksten van de helden, een groot licht voor de Grieken en het ongeluk van de Trojanen" (Q.S. 1.649-650).

²⁸ Het topos van Ajax als 'Achilles novus' blijft behouden en grondig uitgewerkt in boeken 3-5. Het is onmogelijk daarvan binnen de grenzen van dit artikel een exhaustieve lijst te geven. Ik verwijs graag naar andere studies over hetzelfde onderwerp: Vian 1963, T1, 9 (algemene overeenkomsten), Gojia 2008, 94-99 (lichtbeeldspraak), Maciver 2012a, 607-615 (als aanloop naar het wapenoordeel). Dat de evolutie van de meer hersenloze Iliadische krachtpatser naar een assimilatie met Achilles functioneel is voor het plot van de Posthomerica, en niet louter een teken van ongeïnspireerde idealisering van Homerische helden (zoals Mansur 1940, 12-16 en aansluitend James & Lee 2000, 13-15 aannamen), mag blijken uit wat volgt.

²⁹ *Αἶαν, ἐπεὶ νῦ σέ φασι μέγ' ἔξοχον ἔμμεναι ἄλλων | Ἀργείων, σοὶ δ' αἰὲν ἐπιφρονέουσι μάλιστα | ἄσπετον, ὡς Ἀχιλλῆϊ δαΐφρονι, τῷ σε θανόντι | οἷω συνθανέεσθαι ἐπ' ἡματι τῷδε καὶ αὐτόν* (Q.S. 3.246-249).

³⁰ Ajax verwoordt het ietwat vaag. Naar analogie met Achilles' speeches tot Penthesilea in boek 1, lijkt het ons echter aannemelijk dat Achilles in deze eerste persoon meervoud wordt meegerekend. Het motief waarin een minder grote held wordt vergeleken met Hector, die zelf ook de duimen moest leggen tegen Achilles, is overigens ook terug te vinden in de waarschuwing van Andromache aan Penthesilea in Posthomerica 1.

dat de Trojanen rond Achilles' lichaam voor hem niet meer zijn dan vliegen die hij zal verpletteren. Ook dit is een Homerisch beeld, dat in verschillende Iliadische vergelijkingen voorkomt in de context van de strijd rond een lijk.³¹ Ajax' speech grijpt dus van begin tot einde terug naar Iliadische precedentes, die hij hier denkt te zullen bestendigen en overtreffen. Dat lukt hem aardig, want ook in de rest van de strijd rond Achilles' lichaam heeft Ajax' heroïsche karakterisering een duidelijk Iliadisch kantje, niet in het minst door de Homerische vergelijkingen die daarin nog gebruikt worden. Een interessant voorbeeld is de vergelijking over de Trojanen die bang zijn voor de vechtende Ajax: "De menigte beefde van schrik, zoals vissen in de oceaan bij de komst van een afschuwelijk zeemonster of een grote dolfijn. Zo vreesden de Trojanen het geweld van de zoon van Telamon telkens die in het strijdgewoel chargeerde."³² Dit is een duidelijke echo van het bekende beeld uit Ilias 21, waar Achilles ontelbare Trojanen afslacht in de Scamander: "Zoals andere vissen vluchten voor een monsterlijke dolfijn en uit angst wegkruipen in de uithoek van een haven waar het fijn is om aan te meren – hij verslindt wat hij maar kan vangen – zo krompen de Trojanen ineen in de bedding van de vreselijke rivier onder de steile oever."³³ Niet alleen de vergelijkingen vertonen duidelijke overeenkomsten, maar ook de context waarin ze gebruikt worden: in beide gevallen richt een grote held een ware slachting aan onder de Trojanen uit woede voor de dood van een dierbare vriend. Ajax neemt nu letterlijk de rol van Achilles over en slaagt er uiteindelijk ook in om de Trojanen terug de stad in te jagen.

In het volgende boek profileert Ajax zich steeds verder als een geschikte opvolger voor Achilles. Om te beginnen is hij degene aan wie Thetis heeft toevertrouwd dat er lijkspele zullen gehouden worden. In zijn speech verzekert Ajax de Grieken dat de Trojanen ook na Achilles' dood niet te snel overmoedig zullen worden: tenminste niet zolang Ajax, Diomedes en de Atrëiden nog leven (Q.S. 4.93-99). In het lijstje van de meest te vrezen Griekse helden na Achilles, zal Ajax zich vandaag geleidelijk aan opwerken tot de grootste. Dat gebeurt in zijn drie climactische deelnames aan de lijkspele.³⁴ Eerst neemt hij het in een worstelmatch op tegen Diomedes. Dat beide helden aan elkaar gewaagd zijn, mag blijken uit de manier waarop ze worden afgebeeld: als twee

³¹ Bijvoorbeeld Ilias 16.641-644, waar Patroclus tegenstanders doodt als vliegen rond het lijk van Sarpedon. In 17.570-572 is Menelaus de vervelende vlieg die moeilijk weg te slaan is bij het lichaam van Patroclus. Voor een uitgebreide studie van alle vliegenvergelijkingen in de Posthomerica en hun Homerische intertekstualiteit verwijs ik naar Maciver 2012b, 173-182.

³² Περιτρομέοντο δὲ λαοί, | ἰχθύες ὡς ἀνὰ πόντον ἐπερχομένου ἀλεγεινοῦ | κήτεος ἢ δελφίνος ἀλιτρεφούς μεγάλοιο· | ὡς Τρῶες φοβέοντο βίην Τελαμωνιάδαο | αἰὲν ἐπεσσυμένοιο κατὰ κλόνον (Q.S. 3.270-274).

³³ ὡς δ' ὑπὸ δελφίνος μεγακήτεος ἰχθύες ἄλλοι | φεύγοντες πιμπλάσι μυχοῦς λιμένος ἐδόρμου | δειδιότες· μάλα γάρ τε κατεσθίει ὄν κε λάβησιν· | ὡς Τρῶες ποταμοῖο κατὰ δεινοῖο ῥέεθρα | πῶσσον ὑπὸ κρημνοῦς (Ilias 21.22-26). (James 2004, 284)

³⁴ Meer dan in de Ilias dienen deze lijkspele tot het in de verf zetten van de kwaliteiten van de grootste helden, in het bijzonder Ajax, die in Ilias 23 overigens geen enkele overwinning behaalde (Vian 1963, T1, 132).

wilde dieren die vechten om een prooi in de bergen en wier kracht absoluut gelijk is.³⁵ Diomedes en Ajax winnen dan ook elk een ronde. Nestor weerhoudt hen ervan aan een derde te beginnen: “Wij weten immers allemaal hoezeer julie de allersterksten van de Grieken zijn nu de grote Achilles dood is.”³⁶ De wedstrijd eindigt dus onbeslist en daarmee lijkt Diomedes genoeg te nemen, want hij duikt later niet meer op in de lijkspele (Vian 1963, T1, 132). Ajax, daarentegen, bewijst zich nog twee keer. Om te beginnen blijkt hij de enige die de grote discus van Achilles kan werpen en dat doet hij dan ook met gemak (Q.S. 4.438-442). De bewuste discus heeft een betekenisvol verleden: Heracles had hem aan Peleus gegeven na hun verovering van Troje. Achilles had de discus op zijn beurt meegebracht naar de oorlog als herinnering aan zijn vader en om zijn kracht te oefenen (Q.S. 4.448-455). Het feit dat nu enkel Ajax deze discus van Heracleïsche origine kan hanteren,³⁷ bewijst niet alleen zijn superieure kracht, maar benadrukt ook nogmaals zijn indrukwekkende afkomst, die hij deelt met Achilles.³⁸ Ajax krijgt als prijs niet alleen de discus, maar ook de disproportioneel grote wapenuitrusting van Memnon – de held die in boek 2 nog een tijd aan Achilles gewaagd bleek. Ajax is nu als enige groot genoeg om die wapens nog te kunnen dragen (Q.S. 4.457-464). Ten slotte staat Ajax nog eenmaal op, dit keer om de Grieken uit te dagen tot een vuistgevecht.³⁹ Ondanks herhaaldelijk porren en aanmoedigen durft geen van de Grieken zich met de ijzeren vuisten van Ajax te meten en uiteindelijk gaat de prijs rechtstreeks naar hem. De passage eindigt met een trieste zucht van Thetis: nu ze Ajax zo ziet, moet ze aan Achilles denken (Q.S. 4.498-499). De zoon van Telamon heeft zich aan het einde van de dag dus gemanifesteerd als de held met wie niemand zich nog kan of durft meten. Hij lijkt dan ook de gedoodverfde kandidaat om in het volgende boek Achilles’ wapens te erven.⁴⁰ In zang 5 komt er echter een kaper op de kust en Ajax’ tot nu toe ongeëvenaarde kracht krijgt een belangrijke rivaal: het verstand van Odysseus.

³⁵ Dat wordt tweemaal kort na elkaar benadrukt: ἴσον δ’ ἀμφοτέροισι πέλει σθένος (Q.S. 4.222) en ὧς οἱ γ’ ἴσον ἔχον κρατερὸν μένος (Q.S. 4.224).

³⁶ Ἴδμεν γὰρ δὴ πάντες ὅσον προφερέστατοί ἐστε | Ἀργείων μεγάλῳ καταφθιμένου Ἀχιλλῆος (Q.S. 4.267-268).

³⁷ Velen proberen, maar enkel Ajax slaagt (Q.S. 4.436-440); dit in tegenstelling tot Ajax’ laatste proef, waarin niemand zich nog met hem zal durven meten. Deze nuance is cruciaal om de climax van Ajax’ deelnames ten volle te vatten, maar wordt vaak over het hoofd gezien.

³⁸ Vian zegt dat deze discus niet gekend was in de epische cyclus, wat zijn functie in Ajax’ karakterisering alleen maar lijkt te versterken (1963, T1, 133 voetnoot 5).

³⁹ In deze passage is niet duidelijk gespecificeerd om welke Ajax het gaat. Echter, zowel het motief van zijn bovenmenselijke kracht als het gebruik van het epitheton ὀβριμόθυμος (een typisch Posthomerisch adjectief dat in de voorgaande boeken al enkele keren duidelijk voor de zoon van Telamon is gebruikt: Q.S. 1.377, 3.279 en 4.232) maken het waarschijnlijk dat het hier om de grote Ajax gaat.

⁴⁰ Over de gespannen verwachtingen aan het einde van boek 4, zie voetnoten 44, 45 en 56.

3. ODYSSEUS: EEN NIEUWE KRACHT IN HET SPEL

Odysseus zelf komt in de Posthomericā opvallend genoeg niet voor tot na de dood van Achilles in boek 3. Daar maakt hij een korte, maar krachtige en moedige opwachting in de strijd rond diens lichaam, waarbij hij ook gewond geraakt. Dat weerhoudt hem er echter niet van om verder te vechten en Odysseus verdwijnt in volle actie weer uit beeld (Q.S. 3.296-321). Pas aan het einde van boek vier, na de lijkspelen, zien we hem even terug. Nadat de laatste prijzen zijn uitgedeeld, zegt de verteller: “Bij hen zat de zoon van Laertes met een bedrukt gemoed, omdat de pijnlijke wonde, die de moedige Alcon hem had toegebracht in de strijd rond het lichaam van de sterke Aeacide, hem had weerhouden van de machtige lijkspelen, ondanks zijn verlangen naar een overwinning.”⁴¹ Wanneer Thetis aan het begin van boek 5 uiteindelijk de wapenuitrusting van Achilles uitstalt, staat er voor deze held dus heel wat op het spel.⁴²

Thetis bepaalt dat de wapens toekomen aan “degene die het lichaam gered heeft en de beste van de Grieken is”.⁴³ Die voorwaarden zijn echter niet zo eenduidig.⁴⁴ Ajax mag dan wel de meest prominente strijder geweest zijn rond Achilles’ lijk en de Trojanen uiteindelijk verjaagd hebben, Odysseus’ korte optreden was eveneens indrukwekkend. Bovendien is het lichaam uiteindelijk door “de koningen”, zonder verdere specificatie van de verteller, naar de schepen terug gedragen (Q.S. 3.385-386). Het is dus onduidelijk wie de echte redder van Achilles is geweest.⁴⁵ De vraag wie de ἄριστος Ἀχαιῶν is, is zo mogelijk nog moeilijker te beantwoorden. Het is een prestigieuze titel die ook in de Ilias al gebruikt werd⁴⁶ en die, zoals Thetis laat uitschijnen, na de dood van Achilles is vrijgekomen. Zowel Ajax als Odysseus staan meteen op om er aan-

⁴¹ Ἐπὶ σφίσι δ’ ἄγνωτο θυμὸν | υἱὸς Λαέρτῃα δαΐφρονος, οὐνεκ’ ἄρ’ αὐτὸν | νίκης ἰέμενον κρατερῶν ἀπέρυσεν ἀέθλων | ἔλκος ἀνηρῶν τό μιν οὐτάσεν ὄβριμος ἄλκιων | ἀμφὶ νέκυν κρατεροῖο πονεῦμενον Αἰακίδαο (Q.S. 4.591-595).

⁴² Met het *in extremis* opduiken van een legitieme rivaal voor Ajax, noemt Vian boek 4 terecht de psychologische voorbereiding op het wapenoordeel in boek 5 (1963, T1, 129, 132).

⁴³ Ἄλλ’ ἴτω ὅς τ’ ἐσάωσε νέκυν καὶ ἄριστος Ἀχαιῶν (Q.S. 5.125).

⁴⁴ De dubbele voorwaarde wordt geïnterpreteerd als een contaminatie van twee bestaande tradities (Vian 1966, T2, 9 en James & Lee 2000, 69). Zoals ik hierna uiteenzet, gaat Quintus m.i. functioneel om met beide gegevens: door de vraag relevant te maken in de aanloop naar het wapenoordeel, wordt het hierop volgende debat tussen Ajax en Odysseus op een realistische en spannende manier competitief.

⁴⁵ In vergelijking met de traditie is de strijd rond het lichaam van Achilles grondig herwerkt door Quintus. Het gevecht is niet voorgesteld als een ‘mêlée’ met verschillende vooraanstaande strijders (zoals nog het geval was bij het lijk van Patroclus in de Ilias), maar gecentraliseerd rond Ajax en – in mindere mate – Odysseus. Quintus focust daarmee op de helden die volgens de verschillende mythologische tradities het grootste aandeel hebben in de redding van het lijk, maar kiest er duidelijk voor aan Ajax – en niet Odysseus – de meest glorieuze plaats in het gevecht toe te kennen. Volgens Vian impliceert deze bewerking een extra lofuiting naar Ajax ten nadele van Odysseus in de aanloop naar het wapenoordeel (1963, T1, 90-91). Eerder dan mee te gaan in Vians negatieve beoordeling van de verloren gegane pathetiek in deze strijd, wil ik erop wijzen dat Quintus’ bewerking een belangrijke spanningsboog opbouwt naar Thetis’ voorwaarden in boek 5 (zie ook voetnoot 44).

⁴⁶ Agamemnon en Achilles bekechten er bijvoorbeeld over in Ilias 1.91 (waar Achilles zich neerbuigend uitlaat over de claim die Agamemnon maakt op de titel), 244 en 412 (waar Achilles zichzelf de titel toe-eigent en klaagt dat hij niet passend gerespecteerd is door Agamemnon). Zie ook Nagy 1979, die het gebruik van die woorden als titel uitgebreid bestudeert en Maciver 2012a, 612-613, die ze op dit wapenoordeel toepast.

spraak op te maken. Nestors reactie maakt duidelijk dat dat een probleem is: “De Grieken zullen groot verdriet kennen als één van hen beiden bezeten wordt door vreselijke woede. Zij blinken immers boven alle andere helden uit, de ene in de oorlog, de andere in de raad.”⁴⁷ Ajax en Odysseus maken dus allebei terecht aanspraak op de titel ἄριστος Ἀχαιῶν, maar wel in verschillende ‘disciplines’ (Maciver 2012a, 613-615). Helaas kan in deze confrontatie maar één winnaar zijn. In het debat dat volgt, zal elke held uiteenzetten wat hem superieur maakt tegenover de ander.⁴⁸

Ajax schuift daarbij duidelijk het argument van zijn indrukwekkende kracht naar voor.⁴⁹ Naast een aantal beledigingen aan het adres van Odysseus, waarin hij die laatste uitgebreid afschildert als een lafaard, staft hij zijn claim met exempla uit vroegere fases van de Trojaanse oorlog – zowel Iliadisch⁵⁰ als pre-Iliadisch – en enkele opvallende vergelijkingen. Ajax recycleert in zijn redevoeringen immers twee beelden die de verteller voor hem heeft gebruikt tijdens het gevecht in boek 3. Zo vergelijkt Ajax Odysseus neerbuigend met een hond tegenover een leeuw (Q.S. 5.186-188), net zoals Ajax bij het lichaam van Achilles een leeuw was die honden en jagers aanviel (Q.S. 3.267-268). In zijn tweede speech aan Odysseus herinnert Ajax zijn tegenstander eraan hoe hij als een arend de Trojanen (voor de gelegenheid ganzen of kraanvogels) wegjoeg bij het lijk van Achilles (Q.S. 5.297-301). Dat klopt, maar is ietwat overdreven: in boek 3 toonde de verteller Ajax als een arend, “de allersterkste van de vogels”,⁵¹ ten opzichte van gieren (Q.S. 3.353-354). Het beeld van de arend is overigens bekend uit strijdvergelijkingen in de Ilias.⁵² Ten slotte vraagt Ajax

⁴⁷ Μέγα δ' ἔσσειται ἄλγος Ἀχαιοῖς, | κείνων ἦν τινα δεινὸς ἔλη χόλος, οὐνεκα πάντων | ἠρώων προφέρουσιν, ὃ μὲν πολέμῳ, ὃ δὲ βουλή (Q.S. 5.149-151).

⁴⁸ Retoriek is daarbij, zoals Ajax later terecht zal opmerken, een te beheersen vaardigheid op zich. Er zijn verschillende analyses van dit – voor de Posthomeraica opvallende – retorisch huzarenstukje beschikbaar. James & Lee geven een gedetailleerd overzicht (2000, 80-82, 91-93). Ovidius – of een gemeenschappelijke bron, zoals Vian voorzichtiger stelt – is een overtuigende bron voor Quintus' versie, al is Odysseus in dit geval onmiskenbaar een betere redenaar dan de passionele, rechtlijnige Ajax (1966, T2, 10-13). Ook Bär beschouwt Odysseus als een slimme – ietwat negatief gekarakteriseerde – sofist aan wie Ajax niet kan tippen (2010, 298-308). Maciver voegt daaraan toe dat Ajax zich van genre vergist: hij waant zich nog op het slagveld en steekt een ‘battle flyte’ af, terwijl Odysseus wel in staat is de context van het debat juist in te schatten en zijn spreekstijl daaraan aan te passen (2012a, 613-623).

⁴⁹ Als Ajax tot nu toe gekarakteriseerd is als held, is het wel dankzij die formidabele kracht (James & Lee 2000, 71). Het is de belangrijkste kwaliteit die hij met Achilles gemeen heeft en net als zijn voorganger incarneert als heroïsche specialiteit. Het debat zal net in vraag stellen of zulke brute kracht (βίη) nog een plaats heeft in de toekomst van de Trojaanse oorlog (Kneebone 2007, 305).

⁵⁰ Hij haalt bijvoorbeeld opnieuw aan dat hij Hector met succes heeft bevochten (Q.S. 5.215-217). Dit kan verwijzen naar verschillende confrontaties in de Ilias: hun onbesliste duel (Ilias 7.175-312), confrontaties in Ilias 13.190-205, 673-722 en 14.402-439 en de strijd rond de schepen (15.674-746) (Vian 1966, T2, 26 voetnoot 5).

⁵¹ αἰετὸς οἰωνῶν προφερέστατος (Q.S. 3.354). Zie ook voetnoot 60 voor de karakterisering van of via de arend.

⁵² De arend wordt gebruikt als beeld voor snelheid in Ilias 13.821 en 21.252-255 (Achilles), voor een scherpe blik in 17.674-681 (Menelaus) en tweemaal voor een roofdier dat aanvalt, telkens toegepast op Hector (15.690-694 en voor zijn laatste aanval op Achilles in 22.308-311). Voor meer overeenkomsten, zie Vian 1966, T2, 35 voetnoot 3 en James & Lee 2000, 125.

zich af waarom deze twist met woorden beslecht moet worden en niet met een gevecht. Achilles was immers de sterkste in de strijd (Q.S. 5.228-231).

Odysseus' pleidooi ontkracht systematisch de verschillende argumenten van Ajax. Hij stelt bijvoorbeeld een verwijt van Ajax dat teruggrijpt op een gevechtspassage uit de Ilias in een heel ander licht. Terwijl Ajax beweerde Odysseus een keer gered te hebben (Q.S. 5.202-205), verbetert Odysseus dat hijzelf zich in dat bewuste gevecht krachtig gewerd heeft en dat Ajax' optreden daar problematisch was (Q.S. 5.268-275).⁵³ Naast zijn eigen kracht zet Odysseus verder zijn verstand en listigheid in de verf. Het Iliadische motief van de centrale positie van Odysseus' schepen wordt op die manier verklaard (Q.S. 5.275-278) en ook haalt hij het voorbeeld van de dolonie aan: hij dankt het aan zijn verstand dat Diomedes hem toen (in Ilias 10) heeft geselecteerd als partner in crime (Q.S. 5.253-255). Daarnaast verdedigt Odysseus vooral de kracht van het woord en het verstand: "Ik ga er prat op veruit superieur te zijn aan jou in raad en in woorden, die de kracht van mensen vergroten."⁵⁴ Van dat menselijke vernuft geeft hij een paar voorbeelden die vooral toegespitst zijn op specifieke technieken en handenarbeid (Q.S. 5.243-252). Ten slotte toont Odysseus ook aan hoe zijn eigen kwaliteiten in de toekomst de Grieken nog van pas zullen komen. Hij beweert namelijk als enige de vaardigheid te bezitten om indien nodig nog nieuwe helden naar Troje te brengen – een profetisch argument, zo zal blijken (Q.S. 5.257-262).⁵⁵ De Trojaanse krijgsgevangenen, als rechters aangesteld, duiden daarop Odysseus aan als overwinnaar, een beslissing die Ajax met verstomming slaat.⁵⁶

In tegenstelling tot andere wedstrijden van de lijkspelen, kunnen beide tegenstrevers in dit geval niet als vrienden uit elkaar gaan. Er stond teveel eer op het spel. Ajax kan zich dan ook niet bij de nederlaag neerleggen en staat die nacht op om zich te wreken. Bewapend besluit hij de Grieken af te slachten en Odysseus te vermoorden. Zijn kracht kennende, was hem dat ook gelukt, als Athena op dat moment geen waanzin over hem had uitgesproken (Q.S. 5.352-

⁵³ Vian identificeert beide beschrijvingen als weergaves van het gevecht van Odysseus in boek 11.401-574, waar Odysseus op een bepaald moment alleen komt te staan, verwond wordt door Socus maar die tegenstander doodt, en vervolgens gered wordt door Menelaus en Ajax. Die laatste wordt daarop gedwongen te vluchten door Zeus (1966, T2, 29 voetnoot 2).

⁵⁴ ὄς σέο πολλὸν ὑπέριτερος εὐχομαι εἶναι | μήδεσι καὶ μύθοισιν ἅ τ' ἀνδράσι κάρτος ἀέξει (Q.S. 5.241-246).

⁵⁵ In boek 6 wordt Odysseus op ambassade gestuurd naar Achilles' zoon Neoptolemus, die hij in boek 7 terug zal brengen naar Troje, overigens met het argument dat die laatste de wapenuitrusting van zijn vader zal krijgen. In boek 9 haalt Odysseus ook Philoctetes terug.

⁵⁶ En niet alleen Ajax en vele van zijn medepersonages; ook in modern onderzoek lopen de meningen over wie het wapenoordeel had moeten winnen, grondig uiteen. Bär ziet Odysseus als een leugenachtige sofist die Ajax zijn rechtmatige overwinning ontnemt (2010, 304-308). Maciver beschrijft dan weer hoe Quintus subtiel van favoriet verandert: in de Iliadische zin van het woord is Ajax onmiskenbaar de ἄριστος Ἀχαιῶν, maar Odysseus toont zich zijn meerdere in het debat, en dus een meer complete held (2012a, 622-623). Baumbach, ten slotte, is meteen overtuigd van Odysseus' gelijk. Hij koppelt terug naar de schildbeschrijving eerder in boek 5, waarop Odysseus in zijn redevoeringen enkele subtielere toespelingen maakt. Waar Ajax het schild alleen ziet als een praktisch hulpmiddel in de strijd, slaagt Odysseus er ook in de afbeeldingen te lezen als richtlijnen voor het menselijk bestaan en het zo een diepere betekenis te geven (2007, 119).

364). Het is interessant dat de verteller hier het woord λύσσα voor “waanzin” gebruikt. De term komt vooral in tragedie voor⁵⁷ en wordt in Homerus slechts driemaal gebruikt, telkens voor Hector of Achilles die op het slagveld in een blinde razernij geraken.⁵⁸ Hetzelfde woord wordt in de Posthomeric dree keer gebruikt voor Ajax’ waanzin en komt daarnaast nog slechts één keer voor, tijdens de uitbarsting van Cassandra in boek 12. Λύσσα resoneert dus mogelijk het heroïsche verleden van de grote Iliadische helden, maar heeft verder vooral een tragische bijklank (James & Lee 2000, 113).

Eens de waanzin volledig bezit heeft genomen van Ajax, werpt hij zich als een hongerige leeuw op de schapen (Q.S. 5.404-412).⁵⁹ Het is een bekend strijdbeeld uit zowel Homerus als de Posthomeric, maar ironisch genoeg maken de schapen nu ook deel uit van de realiteit waarin Ajax zich bevindt (Spinoula 2000, 23). Zijn heroïsche wereld versmelt dus met de wereld uit de vergelijkingen, wat de situatie iets surreëls geeft. Even later stuiven de herders uiteen als hazen voor een arend (Q.S. 5.435-438). Opnieuw is dit een herkenbaar beeld, ditmaal specifiek voor Ajax’ Posthomeric aristie.⁶⁰ In beide vorige gevallen, hierboven besproken, zetten die vergelijkingen Ajax’ superieure kracht in de verf. Die specifieke kracht heeft hij ook in zijn waanzin behouden, maar ze is nu ontspoord.⁶¹ Wanneer Ajax even later terug bij zinnen komt, is de schande teveel om te dragen. Hij beklagt zich: “Waarom moet ik als kampioen blijven bij hen die ik haat? Vervloekt zij dit ellendige leger, vervloekt dit ondragelijke leven. Want een kampioen heeft geen eregeschenk, maar een minder iemand is geëerd en bevooroordeeld. Dus Odysseus wordt vereerd, maar mijn daden worden vergeten, al wat ik gedaan en geleden heb voor het leger.”⁶² Ajax ziet hier dus alles wat hij verwezenlijkt heeft in rook opgaan en pleegt zelfmoord. De Grieken blijven op veilige afstand tot ze zeker zijn dat hij dood is (Q.S. 5.487-489).⁶³ Daarna geven ze hem een grootse en

⁵⁷ Bijvoorbeeld: tweemaal in Euripides’ *Bacchae*, zes keer in zijn *Hercules* en vijf keer in zijn *Orestes*.

⁵⁸ Twee keer beschrijft Odysseus een dergelijke gemoedstoestand van Hector aan Achilles (*Ilias* 9.239 en 305) en één keer gebruikt de verteller de term om Achilles tijdens een echt gevecht te beschrijven, niet toevallig tijdens zijn razernij na de dood van Patroclus (*Ilias* 21.542).

⁵⁹ Het roofdier krijgt hier het epitheton ὀβριμόθυμος (Q.S. 5.406), dat zoals gezegd ook vroeger in de Posthomeric al herhaaldelijk met Ajax geassocieerd is.

⁶⁰ Spinoula bestudeert de representatie van Ajax als een roofvogel in meer detail. Ze stelt dat Ajax als dusdanig Achilles’ plaats inneemt en wijst in het bijzonder op de ironie van dit laatste beeld, waarin de arend zijn superioriteit zou hebben verloren door Ajax’ waanzin (2000, 123-124). M.i. is het behoud van Ajax’ Iliadische kracht echter net cruciaal.

⁶¹ Vian laat dit gegeven ondergewaardeerd. Hij merkt op dat de focus op Ajax’ kracht duidelijk dient om de horror van de scène te verdoezelen (1966, T2, 15). Mij lijkt die focus echter net van belang voor de spanning die tot nu toe is opgebouwd in Ajax’ karakterisering, en die ook een voelbare impact zal hebben op de toekomst van de Trojaanse oorlog, zoals in de conclusie van dit artikel besproken zal worden.

⁶² Ἀλλὰ τί μοι στυγεροῖσι μετέμμεναι ἐσθλὸν ἔοντα; | Ἐρρέτω Ἀργείων ὀλοὸς στρατός· ἔρρέτω αἰὼν | ἄσχετος. Οὐ γὰρ ἔτ’ ἐσθλὸς ἔχει γέρας, ἀλλὰ χερσίων | τιμῆς τε πέλει καὶ φίλτερος· ἢ γὰρ Ὀδυσσεὺς | τίετ’ ἐν Ἀργείοισιν, ἐμῶ δ’ ἐπὶ πάγχυ λάθοντο | ἔργων <θ> ὀπίσ’ ἔρεξα καὶ ἔτιλην εἴνεκα λαῶν (Q.S. 5.476-481).

⁶³ Die reactie is dezelfde als die van de Trojanen vlak na de dood van Achilles. Zo blijkt ook in hun dood hoerzeer beide helden gelijk zijn. Voor meer gelijkenissen tussen beide passages, zie Vian 1966, T2, 37 voetnoot 4.

eervolle begrafenis die bewijst dat ze hem zijn waanzin niet persoonlijk kwa-lijk nemen.⁶⁴ Het erbetoon heeft op vele vlakken iets weg van de grootsheid waarmee Achilles ten grave is gedragen. Dat blijkt ook uit het einde van boek 5: “De Grieken verspreidden zich terug tussen de gestroomlijnde schepen, met rouw in hun hart. Ze eerden hem immers evenveel als Achilles. (...) Ze waren vreselijk bang dat de Trojanen hen ’s nachts zouden aanvallen nu de zoon van Telamon gesneuveld was.”⁶⁵ Met Ajax heeft het Griekse leger dus ook zijn tweede ‘bolwerk’ verloren en in het volgende boek kondigt zich voor hen een nieuwe episode van de oorlog aan, die zonder de Aiáciden zal moeten verlopen. Boek 5 eindigt zo met een bijzonder dramatische spanning (James & Lee 2000, 17-18) die meteen ook een nieuw tijdperk aankondigt, waarin zowel nieuwe helden als nieuwe strategieën zullen zegevieren (Vian 1966, T2, 3 en Kneebone 2007, 305).

CONCLUSIE

De bovenstaande analyse heeft onderzocht hoe de Ilias gebruikt wordt om het levenseinde van Achilles en Ajax vorm te geven in een nieuw Trojaans epos. Hun karakterisering vertrekt vanuit een duidelijk Iliadisch precedent en ontwikkelt zich vandaaruit op een overtuigende manier verder naar een (trieste) climax. Quintus heeft bewuste keuzes gemaakt uit een waaier van tradities en bekomt zo een geloofwaardige versie waarin Achilles en Ajax noodgedwongen ten onder gaan aan de kracht die ooit hun grote troef was.

Achilles heeft na zijn woede uit de Ilias de wapens terug opgenomen, maar draagt het verlies van Patroclus onvermijdelijk met zich mee. Zijn kunnen gaat steeds verder, tot hij uiteindelijk de grenzen van het menselijke te ver overschrijdt. Zijn dood in de Posthomerica is expliciet te wijten aan de mateloosheid van zijn razernij, het nog steeds extreme gevolg van zijn keuze uit de Ilias dat hem ten slotte overmoedig maakt. Toch blijven zowel Grieken als Trojanen ontzag voor hem tonen. Ajax rijst op uit de as van Achilles en profileert zich als een tweede onevenaarbare strijdkracht uit de Ilias. Een belangrijke verantwoording van die karakterisering ligt in het feit dat hij en Achilles een verleden delen, zowel wat betreft hun afstamming als hun Iliadische wapenfeiten. Ze worden aan het begin van de Posthomerica als een duidelijk duo opgevoerd en de sterke Ajax treedt nadien moeiteloos in de voetsporen van de grote

⁶⁴ Ook dit is een bewuste keuze die tegen bepaalde versies van de traditie ingaat. Over de schuld of onschuld van Ajax wordt bijvoorbeeld gedebatteerd in Sophocles’ *Ajax*. In Quintus’ versie is iedereen het er echter over eens dat een hogere kracht Ajax tot deze waanzin heeft gedreven en komt zijn eervolle begrafenis, die een belangrijke analogie zal vormen met die van Achilles in boek 3, bijgevolg niet in het gedrang (Vian 1966, T2, 16-17).

⁶⁵ Αὐτίκα δ’ ἐσκιδνάτο πολυσκάρθμους ἐπὶ νῆας | θυμὸν ἀκηχέμενοι· τὸν γὰρ τίον Ἴσον Ἀχιλλεΐ (...) | αἰνῶς γὰρ φοβέοντο κατὰ φρένα μὴ σπῆσι Τρῶες | νυκτὸς ἐπέλθωσιν Τελαμωνιάδαο θανόντος (Q.S. 5.657-663).

Achilles. Die bovennatuurlijke kracht blijkt niet alleen zijn zegen maar ook zijn noodlot: in boek 5 betoogt Odysseus immers dat op het slagveld verstand nog meer kan bereiken dan puur geweld en de Trojaanse vijand geeft hem daarin gelijk. Ajax' plotse nederlaag brengt hem in een agressieve neerwaartse spiraal waarin zijn kracht ontspoord en zichzelf ten onder sleurt. Daarmee lijkt een groot Iliadisch tijdperk te zijn afgesloten en kan de Posthomerica beginnen aan een nieuwe episode, waarin Odysseus' overwinning een belangrijke rol zal spelen: verstand en list zullen immers Achilles' zoon naar Troje brengen en de stad uiteindelijk, na tien jaar, ook doen vallen.

BIBLIOGRAFIE

- Bär, S. 2009. *Quintus Smyrnaeus "Posthomerica" I, Die Wiedergeburt des Epos aus dem Geiste der Amazonomachie. Mit einem Kommentar zu den Versen 1-219*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Bär, S. 2010. "Quintus of Smyrna and the Second Sophistic", in *Harvard Studies of Classical Philology* 105: 287-316.
- Boyten, B. 2010. *Epic Journeys: Studies in the Reception of the Hero and Heroism in Quintus Smyrnaeus' Posthomerica*. PhD University College London (online beschikbaar: <http://discovery.ucl.ac.uk/1310146/1/1310146.pdf>).
- Ferreccio, A. 2014. *Commento al Libro II dei Posthomerica di Quinto Smirneo*. Roma: Edizioni di storia e Letteratura.
- Goția, A. 2008. *Lumineux-obscur et couleurs chez Quintus de Smyrne et ses modèles*. Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg.
- James, A. 2004. *Quintus of Smyrna, The Trojan Epic, Posthomerica. Trans. and ed. by A. James*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press.
- James, A., Lee, K. 2000. *A commentary on Quintus of Smyrna, Posthomerica V*. Mnemosyne Suppl. 208. Leiden: Brill
- Kneebone, E. 2007. "Fish in Battle? Quintus of Smyrna and the Halieutica of Oppian", in Baumbach, M., Bär, S. (edd.). 2007. *Quintus Smyrnaeus. Transforming Homer in Second Sophistic Epic*. Berlin & New York: de Gruyter. 285-306.
- Lafaye, G. 1988. *Ovide. Les Métamorphoses T. 3 (XI-XV)*. Paris: Les Belles Lettres.
- Maciver, C.A. 2012a. "Flyte of Odysseus: Allusion and the Hoplon Krisis in Quintus Smyrnaeus, Posthomerica 5", in *American Journal of Philology* 133.4.
- Maciver, C.A. 2012b. *Quintus Smyrnaeus' "Posthomerica". Engaging Homer in Late Antiquity*. Mnemosyne supplements 343. Leiden: Brill.
- Mansur, M.W. 1940. *The Treatment of Homeric Characters by Quintus of Smyrna*. Diss. Columbia University, New York.
- Murray, A.T. 1995 [1919]. *Homer. Odyssey books 1-12*. Loeb Classical Library. Cambridge and London: Harvard University Press.

- Murray, A.T. 1995 [1919]. *Homer. Odyssey books 13-24*. Loeb Classical Library. Cambridge and London: Harvard University Press.
- Murray, A., Wyatt, W. 1999. *Homer, Iliad books 1-12*. Loeb Classical Library. Cambridge and London: Harvard University Press.
- Murray, A., Wyatt, W. 1999. *Homer, Iliad books 13-24*. Loeb Classical Library. Cambridge and London: Harvard University Press.
- Nagy, G. 1999 (1979). *The Best of the Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry*. Baltimore Johns Hopkins University Press.
- Scheijnen, T. 2015. "‘Always the foremost Argive champion’? The representation of Neoptolemus in Quintus of Smyrna’s *Posthomerica*", in *Rosetta* 17.5: 93-110 (online beschikbaar: <http://www.rosetta.bham.ac.uk/issue17supp/Scheijnen.pdf>).
- Schenk, P. 1997. "Handlungsstruktur und Komposition in den *Posthomerica* des Quintus Smyrnaeus", in *Rheinisches Museum für Philologie* 140: 363-385.
- Solmsen, F. 1970. *Hesiodi opera*. Oxford: Clarendon Press.
- Spinoula, B. 2000. *Animal similes and creativity in the "Posthomerica" of Quintus of Smyrna*. PhD St Andrews (online beschikbaar: <https://research-repository.st-andrews.ac.uk/bitstream/10023/2780/3/BarbaraSpinoulaPhDThesis.pdf>).
- Vian, F. 1963, 1966, 1969. *Quintus de Smyrne, La suite d'Homère, Tomes I-III (texte établi et traduit par F. Vian)*. Paris: Les Belles Lettres.
- Wenglinsky, M.H. 1999. "Response to Philosophical Criticism of the Portrayal of the Gods. The *Posthomerica* of Quintus of Smyrna", in *Ancient Philosophy* 19: 77-86.
- Wenglinsky, M.H. 2002. *The presentation of the divine in the "Posthomerica" of Quintus of Smyrna*. PhD New York: Columbia University.